

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK SAVUNMA SANAYİİNİN GELİŞİM SÜRECİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Hüsnü ÖZLÜ*

Özet

Türk savunma sanayiinin gelişim süreci Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde başlamaktadır. Yeniçağ ile birlikte Avrupa'da yaşanan aydınlanma süreci ve 18'inci yüzyıldan itibaren başlayan teknolojik gelişmeler Osmanlı Devleti'nin bu alandaki üstünlüğünü sona erdirmiş ve 19'uncu yüzyılda bu üstünlük Avrupa devletlerine geçmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında savunma sanayii çalışmaları İmalat-ı Harbiye'den devr olan ve 1921 yılında kurulan Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü vasıtası ile yürütülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk Ordusu'nun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla savunma sanayii alanında yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaçlar sonucunda 15 Mart 1950 tarihinde Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türk Ordusu'nun modern bir donanma kavuşturulması için birçok plan ve çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar askeri yardımların oluşturduğu olumsuz şartlar nedeniyle planlandığı gibi sürdürülememiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında uygulanan ambargo neticesinde tek kaynaktan silah sağlamanın sakıncaları yakından görülmüş, alternatif kaynaklara gitmenin ve millî savunma ihtiyaçlarının mümkün oranda yerli kaynaklardan sağlamanın gereği açıkça anlaşılmıştır. Bu çerçevede Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıfları kurulmuş ve bu vakıflar için gerekli fonlar oluşturulmuştur. Bu vakıflar Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı" adıyla yeniden teşkilatlandırılmış, ordu - millet bütünleşmesinin en önemli göstergesi olarak günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

Bu bildiride Türk Savunma Sanayiinin kırılma evreleri ele alınarak günümüzde gelinen nokta ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Savunma Sanayii, Ambargo, Askeri Fabrika, Askeri Yardım, Askeri Teknoloji

* Prof.Dr., Millî Savunma Üniversitesi- Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsü Müdürü- Ankara- Türkiye, husnuozlu@hotmail.com, hozlu@kho.msu.edu.tr., ORCID:0000-0002-8724-4061

EVALUATION OF THE DEVELOPMENT PROCESS OF TURKISH DEFENSE INDUSTRY AFTER WORLD WAR II

Abstract

The development process of the Turkish defense industry began during the rise of the Ottoman Empire. The enlightenment process experienced in Europe with the modern age and the technological developments that began in the 18th century ended the superiority of the Ottoman Empire in this field and this superiority passed to European states in the 19th century. In the early years of the Republic, defense industry activities were carried out by the General Directorate of Military Factories, which was taken over from the İmalat-i Harbiye and established in 1921.

After World War II, a new structure was needed in the defense industry in order to meet the needs of the Turkish army. As a result of these needs, the Machinery and Chemical Industry Corporation was established on March 15, 1950. After World War II, many plans and steps were made to modernize the Turkish army. These efforts could not be carried out as planned due to the unfavorable conditions created by military aid. As a result of the embargo imposed during the Cyprus Peace Operation, the drawbacks of providing weapons from a single source were closely observed, and the necessity of going to alternative sources and meeting national defense needs from domestic sources to the extent possible was clearly understood. In this framework, the Land, Naval and Air Force Strengthening Foundations were established and the necessary funds were created for these foundations. These foundations were reorganized under the name of "Turkish Armed Forces Strengthening Foundation" and have continued their activities until today as the most important indicator of the integration of the army and the nation.

In this paper, the important phases of the Turkish Defense Industry will be discussed and evaluated comparatively to the point reached today.

Keywords: Defense Industry, Embargo, Military Factory, Military Aid, Military Technology

GİRİŞ

1945 yılı ve sonrası sadece dünya siyaseti için değil aynı zamanda Türk siyaseti içinde önemli bir dönüm noktasıdır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin siyasal yapısında önemli gelişmeler yaşanmış ve 7 Ocak 1946 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısında yer almak üzere başkanlığını Celal Bayar'ın üstlendiği Demokrat Parti kurulmuştur.¹ Bu gelişmenin öncesinde 7 Haziran 1945 tarihinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Meclis görüşmelerinde “Dörtlü Takrir” vermişler ve artık yeni bir siyasal oluşumu başlatmışlardır.²

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada yeni denge oluşmuş ve dünya ülkeleri; Doğu ve Batı Bloğu olarak Doğu Bloğu SSCB liderliğinde, Batı Bloğu ise ABD liderliğinde kutuplaşmıştır. Yaşanan bloklaşma ile beraber dünya kamuoyu, “Soğuk Savaş” dönemine girmiş ve “İki Kutuplu Sistem” uzun yıllar dünyada hâkimiyet kurmuştur. Bu süreçte ABD “Monroe Doktrini”ninden uzaklaşarak SSCB'nin Avrupa, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'e yönelik genişleme politikasına karşı Türkiye ve Yunanistan'a askerî yardım yapma kararı almıştır.³

Bu karar doğrultusunda ABD ile satışa çıkardığı savaş artığı askerî teçhizatın satın alımı için 27 Şubat 1946 tarih ve 4882 Sayılı yasayla onaylanan 10 milyon dolarlık bir kredi anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Türkiye savaştan sonra Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu'na uygun olarak aldığı borçlarla ilgili, 7 Mayıs 1946 tarihinde ABD ile anlaşma imzalamış ve bu anlaşma 25 Mayıs 1946 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye ve ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan bu ikili ilişkiler süreci ilerleyen yıllarda mali ve askerî yardıma dönüşerek daha da aşama kaydetmiştir. Truman Doktrini ve Marshall Yardımı adı altında verilen bu yardımlar Türk-ABD ilişkilerini güçlendirirken diğer taraftan Türkiye'yi ABD'ye bağımlı hâle getirecek süreci başlatmıştır.

Bu süreçte ABD, Yalta ve Potsdam Konferansları sırasında Türkiye'ye karşı açık olarak ortaya çıkan SSCB tehdidini engellemek ve bu tehdide karşı Türkiye ve Yunanistan'ı askerî ve ekonomik yardım yoluyla

¹ Tefvik Çavdar, “Demokrat Parti”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.2065.

² Mahmut Goloğlu, *Millî Şef Dönemi (1939-1945)*, Kalite Matbaası, Ankara, 1974, s.345-352.

³ Cem Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, İstanbul, 1990, s.114.

güçlendirmek için harekete geçmiştir.⁴ ABD-Türkiye ilişkileri SSCB'nin Türkiye'ye yönelik yayılmacı politikası neticesinde 1947 yılından itibaren hızlanmış ve Türkiye ve ABD yakınlaşmıştır.⁵ Özellikle İngiltere'nin 24 Şubat 1947 tarihinde Türkiye ve Yunanistan'a savaş sırasında yaptığı askerî ve ekonomik yardımı devam ettiremeyeceğini açıklamasından sonra ABD Türkiye'ye yardım kararını hızlandırmış ve neticede Türk Ordusunun yeniden ve modern bir donanım ile yapılandırılması için ABD yardımları kabul edilmiştir. ABD Başkanı Truman, İngiltere tarafından Türkiye ve Yunanistan'a verilen yardımın, 1 Nisan 1947 tarihinde ABD tarafından verilmesi yönünde karar almıştır.⁶ Truman, 12 Mart 1947 tarihinde Senato ve Temsilciler Meclisi toplantısında, "Truman Doktrini" olarak tarihe geçen karar 22 Nisan 1947 tarihinde Senato, 9 Mayıs 1947 tarihinde Temsilciler Meclisi'nde onaylanmış ve 22 Mayıs 1947 tarihinde uygulamaya başlanmıştır.⁷ Bu çerçevede Türkiye ve Yunanistan'a 30 Haziran 1948 tarihine kadar 300 milyonu Yunanistan'a, 100 milyonu ise Türkiye'ye olmak üzere toplam 400 milyon dolarlık yardım yapılması, bu devletlere istekleri üzerine sivil ve askerî personel gönderilmesi, Türk ve Yunan personelin ABD'de yetiştirilmesini sağlama yetkilerinin verilmesi kararlaştırılmıştır.

Truman Doktrini'nin sağlanan askeri yardımların 48,5 milyon Doları Kara Kuvvetleri'ne, 26,75 milyon Doları Hava Kuvvetleri'ne, 14,75 milyon Doları Deniz Kuvvetleri'ne, 5 milyon Doları mühimmat takviyesine ve yolların inşasına harcanmıştır.⁸ Truman Doktrini, Soğuk Savaş sürecinde Türk dış politikasında önemli etkiler yapmış ve dış politika anlayışını Batı eksenli bir sürece taşımıştır. Böylece Batının meydana getirdiği bütün askerî, siyasal ve ekonomik kuruluşlara üye olmayı amaç edinmiştir. Bu süreçte ABD'den temin edilen yardımlar TSK'nın envanterinde bulunan askerî teçhizatın modernleşmesine ve iyileştirilmesine katkı sunmuş, ancak askerî yardımlar çerçevesinde Türkiye'ye verilen malzemelerin bakım ve yedek parça ihtiyaçlarının yalnızca ABD'den karşılanabilmesi önemli sorunları beraberinde getirmiştir.

5 Nisan 1947 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Avrupa'nın ekonomik açıdan zor durumda olduğunu ve ABD'nin Avrupa'ya

⁴ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2016, s.40.

⁵ Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, s.19.

⁶ Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.76.

⁷ Sander, *age.*, s.44.

⁸ George MC. Ghee, *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, s.90.

yardım edeceğini ifade etmiş ve 7 Haziran 1947 tarihinde yaptığı açıklamada, başlangıçta Avrupa ülkelerinin bir araya gelerek ekonomik yönden işbirliği sağlaması gerektiği ve bu noktada ortaya çıkan açığı kapatmak için ABD'nin yardım vermesi gerektiği ifade edilmiştir.⁹ Bu kapsamda ABD, 3 Nisan 1948 tarihinde Dış Yardım Kanunu'nu çıkarmış ve Türkiye de bu Kanun'dan faydalanabilmek amacıyla, 4 Temmuz 1948 tarihinde anlaşmayı Ankara'da imzalamış ve yardım gelmeye başlamıştır. Marshall Yardımları çerçevesinde 1948-1952 yılları arası dönemde Türkiye'ye, 352 milyon dolarlık yardım sağlanmış ve bu kapsamda ABD'den mal satın alınması amacıyla verilen doğrudan yardım 175 milyon dolar, OEEC ülkelerinden alınması amacıyla verilen dolaylı yardım 177 milyon dolar olarak tespit edilmiştir.¹⁰ 1950-1960 yılları arası dönemde Türkiye-ABD ilişkilerinin ana belirleyici unsuru askeri yardımlar olmuş ve ABD'nin dış politika hedeflerine ulaşmasına katkı sağlayacak şekilde şekillenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Savunma Sanayiinde önemli gelişmeler yaşanmış ve 1921 yılında kurulan Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü bünyesindeki tüm askeri fabrikalar yeniden yapılanmaya ve önemli faaliyetler gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bu süreçte Kayseri Uçak Fabrikası'nda 112 adet uçak imal edilmiş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise bu fabrika bakım-onarım hizmeti vermeye başlamıştır. Özellikle Kırıkkale'de açılan fabrikalar hızla modernize edilmeye çalışılmış, 1928 yılında faaliyete başlayan Kırıkkale Mermi Fabrikası'nda merminin gövdesi üretilmiştir, Mamak Gaz Fabrikasında 1935 yılından sonra gaz maskesi imali gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü bünyesinde devamlılığı sağlanan yerli silah sanayii 1940'lı yıllarda durma noktasına gelmiş 2. Dünya Savaşı'nın zorlu şartlarında bu alanda etkinlik gösterilememiştir. Türkiye'de bu süreçte özellikle 1940-1945 yılları arasında savaş ekonomisi politikası uygulamış, savaş koşullarında millî kaynakları ile idare etmiş, ekonomide yaşanan yetersizlikler sebebiyle silah sanayii alanında üretim veya teknoloji transferi yapamamıştır. 1950 yılına gelindiğinde ise Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK) kurulmuş, 8

⁹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, C I-II, (1914-1995), Alkım Yayınevi, Ankara, 2004, s.443.

¹⁰ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969, s.236.

Mart 1950 tarihinde Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü MKEK'e devredilmiştir.¹¹

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Savunma Sanayinin Yapılanması

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de Savunma Sanayii alanındaki daralma ve ihtiyaçlar çerçevesinde 15 Mart 1950 tarih ve 5591 sayılı kanunla Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu kurulmuş ve Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü'nün bünyesindeki tüm fabrikalar MKEK çatısı altına alınmıştır.¹² Söz konusu Kanun ile Millî Savunma Bakanlığı'nın ihtiyaç duyduğu siparişler karşılanmaya çalışılmış ve bu maksatla diğer Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yöntemleri ile faaliyetlerini sürdürmeye başlamış ve İşletmeler Bakanlığına bağlanmıştır. Bu yönü ile MKEK, kuruluş yıllarında Türk Silahlı Kuvvetlerinin savunma araç ve gereçlerini ve sivil sektörün bir kısım ihtiyaçlarını karşılayan kendi sahasında Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşu olma özelliğine kavuşmuş bir kamu iktisadi teşebbüsü olmuştur.¹³

MKEK'nin kuruluşunda, millî savunma ihtiyaçları için mevcut tesislerin, ihtiyaca en iyi cevap verebilecek bir hâle getirilmesi ana hedeftir. Kurum, millî savunma ihtiyaçları için devraldığı kapasite ile değil, bilakis modern harp sanayi ürünlerini üretebilecek seviyede tesisler kurmayı gelişim politikasının en önemli parçası olarak belirlemiştir. Bu kapsamda, 20 Eylül 1951 tarihinde Amerikan askerî heyeti Türkiye'de roket imali için girişimlerde bulunmuş, ilk önce bu silah California'da Institute of Technology'de yapılmaya başlanmış, daha sonra Belçika'da bir tesis kurulmuş ve son olarak da Türkiye'de MKEK'de üretime başlanmıştır. MKEK kuruluşundan itibaren açılan yeni fabrika ve tesislerinde ekonomik verimliliği esas almış, tesislerin ucuza mâl edilmesi ana prensip olmuştur. Bu sayede tesislere mümkün olduğu kadar az sermaye bağlanmış olduğu gibi sermaye masraflarının düşük olması dolayısı ile ekonomik açıdan verimliliğin sağlanmasına yardım edilmiştir.¹⁴

Dünyadaki yeni gelişmeler ve yapılanmalar neticesinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonu çerçevesinde MKEK'e yeni görevler

¹¹ **Resmi Gazete**, Kanun No: 5591, 15.03.1950, s.18093.

¹² **Resmi Gazete**, Kanun No: 5591, 15. 03. 1950, s.18093.

¹³ Hüsnü Özlü, Türkiye'de Savunma Sanayi Gelişim Tarihi İçinde Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumunun Kuruluş Dönemi Faaliyetlerinin Analizi, **Savunma Bilimleri Dergisi**, Mayıs 2019, C 18, S 1, s.183.

¹⁴ **BCA**, 640.051, MKEK Yönetim Kurulu Karar Defteri, 4 Ekim 1951, s.54. Özlü. Aqm., s.188.

vermiştir. Kurum mevcut yatırım, işgücü, sermaye, teknoloji kaynaklarını en verimli şekilde kullanımını ilke edinerek, belirlenen hedefler, kalite, mühendislik ve Ar-Ge faaliyetlerinde yoğunlaşmış, günün teknolojisine uygun olarak modernize edilmeye çalışılmıştır.¹⁵

Türk Savunma Sanayiinin dışa bağımlılığının azaltılmasında en önemli dönüm noktası Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrasında yaşanan gelişmelerdir. Yunanistan, Kıbrıs Adası ile ilgili olarak 16 Ağustos 1954 tarihinde BM'ye başvurarak Kıbrıs'ta "Self-Determination" hakkı talep etmiş, ancak bu başvuru BM tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Kıbrıs'ta Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü (EOKA)1685 terör örgütünü harekete geçirilmiş ve kanlı olaylar yaşanmaya başlamıştır. Bu süreçte 11 Şubat 1959 tarihinde Türkiye-Yunanistan arasında Zürih Antlaşması, 19 Şubat 1959 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Londra Antlaşması imzalanmıştır. İkinci Londra Konferansı'nda alınan kararlar doğrultusunda hazırlanan Kıbrıs Anayasası 16 Ağustos 1960 tarihinde uygulamaya konmuş ve "Kıbrıs Cumhuriyeti" ilan edilmiştir. Yunanistan, İngiltere ve Türkiye garantör devletler olmuştur.¹⁶ Ancak kısa süre sonra 1 Ocak 1964 tarihinde Cumhurbaşkanı Makarios, 1960 yılında yapılan anlaşmaları bozduğunu ilan ederek Kıbrıs'ta çatışmaları tekrar başlatmıştır. Türkiye, Kıbrıs'ta yaşanan olaylar neticesinde 2 Haziran 1964 tarihinde askerî müdahale kararı almış ve derhal harekete geçmiştir. Bunun üzerine ABD Başkanı Johnson tarafından, 5 Haziran 1964 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye bir mektup gönderilerek ambargo kararının ilk adımı atılmıştır. EK-1

Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumuna yönelik baskılar ve katliamlar 1967 yılından itibaren tekrar başlamış, Rumlar ve General Grivas'ın başında bulunduğu Rum Millî Muhafız güçlerinin katliam tarzı saldırıları sonucunda Türkiye, Kıbrıs Rum Yönetimi ile Yunanistan'a sert bir nota vererek askerî müdahalede bulunacağını açıklamıştır. 1967 yılında Kıbrıs'lı Türkler, federasyon doğrultusunda ilk adım kabul edilen "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi"ni kurmuşlar ve 1968 yılında Rauf Denktaş adaya gelerek göreve başlamıştır.¹⁷ Makarios'un, 15 Temmuz 1974 tarihinde EOKA tedhişçilerinden Nikos Sampson tarafından darbe sonucu indirilmesi ile Kıbrıs Barış Harekâtı'na giden süreç hızlanmıştır. Yunan Cuntası'na mensup

¹⁵ Özlü, agm., s.200.

¹⁶ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul,1975, s. 385-390.

¹⁷ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 602.

Sampson Cumhurbaşkanı olduğunu ve “Kıbrıs Elen Cumhuriyeti”ni kurduğunu ilan etmiş ve bu gelişmeler üzerine Başbakan Bülent Ecevit, 20 Temmuz 1974 tarihinde Birinci Barış Harekâtı’nı başlatmıştır.

Türkiye’de Modern Savunma Sanayiine Geçiş

Türk Savunma Sanayiinin en önemli kırılma noktalarından biri Kıbrıs Barış Harekâtıdır. Bu tarihten itibaren ABD’nin uyguladığı ambargo, Türk Savunma Sanayiinin yerli ve milli esaslara göre yeniden yapılanmasını zorunlu hale getirmiş ve TSK’nın modernizasyonu bu çerçevede gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de cumhuriyetin ilanından sonra savunma sanayii alanında belirli kırılma noktaları göze çarpar. Bunlardan birincisi 1921 yılında kurulan Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü dönemi, ikincisi 1950 yılında askerî fabrikaların MKEK çatısı altında toplanması, üçüncüsü de Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Türkiye’ye uygulanan ambargo sürecinin etkileri ve savunma sanayiinde yaşanan gelişmeler, 1985 sonrası Türkiye’de modern savunma sanayiine geçiş çalışmaları ve Savunma Sanayii Müsteşarlığı’nın kurulmasıdır. Yüz yılı aşan bu süreçte özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında temelleri atılan yerli ve milli savunma sanayii kurma çalışmaları 2000’li yılların başından itibaren hızlanmış ve önemli bir mesafe kat etmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı ve yarattığı sonuçlar Türk milletine büyük ve önemli bir gerçeği öğretmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerine tek kaynaktan silah sağlamanın sakıncaları bu yıllarda daha yakından görülmüş ve anlaşılmıştır.

1965 yılında kurulan “Türk Donanma Cemiyeti”, özellikle çıkarma gemilerinin yapımına yönelik olarak “Kendi Gemini Kendin Yap” kampanyası çalışmalarını yönlendirmiştir. Benzer biçimde “Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı” da 1970’de ulusal havacılık sanayimizi geliştirmek amacıyla kurulmuştur. 1974 “Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı” kurulmuştur. O günlerde kamuoyunda oluşan büyük coşku, kurulan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıflarına halkımızın önemli ölçüde bağış yapmasına ve onaylanan yasalarla bu vakıfların özel gelirler sağlamalarına yol açmıştır. Bu dönemde Yüce Milletimizin bağışları ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin savunma sistem ve ürünlerini modern teknolojiye dayalı olarak geliştirmek için kurulan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıfları, 17 Haziran 1987 tarihinde 3388 Sayılı Yasayla birleştirilerek Türk Silahlı Kuvvetlerini

*Güçlendirme Vakfı kurulmuş ve 26 Eylül 1987 tarihinde faaliyete başlamıştır.*¹⁸

Türkiye'nin savunma sanayinde dışa bağımlılığını azaltmak amacıyla; Türk Uçak Sanayi Anonim Ortaklığı (TUSAŞ), 1973 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde kurulmuş, kısa sürede söz konusu Vakıflar tarafından ASELSAN (1975), İŞBİR (1978), ASPİLSAN (1981), HAVELSAN (1982) gibi şirketler kurularak savunma sanayinde yatırımlar gerçekleştirilmiştir.¹⁹ Günümüze kadar, faaliyetlerini her geçen gün artan teknoloji ve daha modern bir anlayışla sürdüren bu tesisler savunma sanayimizin önemli halkalarını oluşturmaktadır.

Türkiye Uçak Sanayii Anonim Şirketi Türk ordusunun re organizasyon ve modernizasyonu çerçevesinde ulusal askerî uçak fabrikası kurulması kapsamında 1973 yılının Mart ayında TBMM'ye bir yasa tasarısı olarak sunulmuş ve Ekim 1974'de "Türk Uçak Sanayii A.Ş'nin" kuruluşu resmen onaylandı.

Kısa adı TUSAŞ Şirketin ana amacı Türk Hava Kuvvetleri'nin eskimiş uçaklarının yerine geçecek 200 uçağın imâlî ve bakım onarım hizmetlerinin görülmesidir. Bu çerçevede birinci aşamada 1974 yılından 1981 yılına kadar seri imalâtı yapılabilecek olgunluğa eriştirilecek bir uçak tipinin ortak üretimi yapılacak, ikinci aşamada 1977-78 yılından itibaren TUSAŞ'ın çok uluslu bir savaş uçağı geliştirme programına katılması sağlanacaktır. TUSAŞ'ın kuruluş amacı, ülkenin teknolojik düzeyini yükseltecek millî hasılaya katkısı yüksek, yabancı ekonomilere bağılılığı hafifleten, dış piyasa ile rekabet edebilen, millî güvenlik ve sivil ihtiyaçlara yönelmiş bir uçak endüstrisi kurup işletmektir.²⁰

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Genelkurmay Başkanlığı, Millî Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Sanayi ve Devlet Planlama Teşkilatı yetkililerinden oluşan Savunma Sanayii Planlama kurulunun altı aylık çalışmaları sonucu hazırlanan savunma sanayii stratejisinde savunma sanayininin millî kaynaklara dayandırılması için yeni kurulacak başlıca sanayii dalları şöyle tespit edilmiştir; "Tank ve zırhlı araç imalâtı, motor sanayii, elektronik sanayii, uçak sanayii, gemi inşa sanayii, ağır silah sanayii, optik ve optronik sanayii, helikopter imalâtı, roket imalâtı." Bu süreçte

¹⁸ <https://www.tskgv.org.tr/tr/hakkimizda/tarihçe> (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2023)

¹⁹ A. Turan Öztürk, "Türk Savunma Sanayininin Gelişimi ve Moral Yönü", **1'inci Sistem Mühendisliği ve Savunma Uygulamaları Sempozyumu Bildirileri**, 12-13 Ekim 1995, Ankara, s.445.

²⁰ Orhan Gök, "Millî Harp Sanayimiz", **MKEK Dergisi**, S 12, Aralık 1976, s.63.

hazırlanan savunma sanayii stratejisinde dış kaynaklara bağımlılığın azaltılması gereği işaret edilerek yardım yoluyla alınan savunma silah ve gereçlerinin her zaman silahlı kuvvetlerin hareket planlarına uygun olmayacağı açıklanmış ve savunma sanayiinin millî sanayi ile bütünleşmesi gereği vurgulanmıştır.²¹

Ayrıca bu dönemde harp silah ve gereçlerinin temelinde dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla Türkiye’de savunma ihtiyaçlarının bir kurum tarafından karşılanması amacıyla “Savunma Sanayii Kurumu Kanun Tasarısı” hazırlanmıştır.²² Bu kanun tasarısına göre Millî Savunma Bakanlığı yurt savunması ihtiyaçlarını sipariş edecek, ancak bunlara 2490 sayılı ihale kanunu hükümlerine tabi olmadan ve karşılığında teminat aranmadan sipariş bedelinin %60’ı avans verilecektir.

Uygulanan ambargonun sonuçlarını hafifletmek ve geleceğin harp sanayisini kurmak amacıyla harp sanayii için beş yıllık plan yapılmıştır. Bu planın sonucunda 1980 yılından itibaren silahlı kuvvetlerin savaş ve savunma malzemelerinin yerli yapımla karşılanması hedeflenmiştir.

*Uluslararası gelişmeler açısından Türkiye’de 1980 ve sonrası önemli gelişmelerin yaşandığı dönemdir. 1980 yılından itibaren Türkiye, bulunduğu coğrafyada NATO üyesi olarak stratejik değer kazanmıştır. Bu bağlamda İran Devrimi (1979), Sovyetler’in Afganistan’ı işgali (1979) ve İran-İrak Savaşı (1980-1988) gibi Washington’ın Ortadoğu, Orta Asya ve Güney Asya’da Moskova ile çatışan çıkarlarından kaynaklı rekabet ortamında Türkiye’nin NATO içindeki önemi artmıştır. Soğuk Savaş döneminin son on yılı Türkiye için büyük bir dönüşümü simgelemiş, üç yıllık askerî yönetimin ardından (1980-1983) gerçekleşen seçimlerde büyük bir zafer kazanılmasıyla Turgut Özal dönemi başlamıştır. Böylece Türkiye ve Batı, 1974 Kıbrıs Harekâtı ve 1980’deki askerî müdahale nedeniyle bozulan ilişkileri yeni bir döneme evrilmiş, Özal’ın liberal ekonomi politikaları ve demokratikleşme reformları söz konusu ilişkilerin seyrini olumlu yönde etkilemiştir.*²³

Özal döneminin en belirgin özellikleri, ekonomik reformlar, sanayii alanında yenilikçilik ve girişimcilik olmasıdır. Genel itibarıyla Özal döneminde (1983-1989) finansal liberalleşme uygulamalarına, ihracat

²¹ Cumhuriyet, 21 Ocak 1976.

²² Milliyet, 13 Şubat 1976.

²³ Merve Seren, “Genişleme ve Yükseliş, 1974’ten Günümüze Türk Savunma Sanayii”, **Savunma Politikalarına Giriş**, SETA Yayını, Ankara, 2021, s.206.

*odaklı ekonomik büyümeye, Anadolu'da dinamik ve girişimci bir kesimin ortaya çıkmasına, ekonominin yanı sıra siyaset, kültür ve dış politika alanlarında yeni girişimler başlatılmasına ve böylece nüfuz alanının genişletilmesine büyük önem verilmiştir.*²⁴

Özal'ın mühendis kökenli olması siyasete bir teknokrat bakışı getirmiş, bu çerçevede 1980'lerin başlarından itibaren ASPİLSAN, TAI, TUSAŞ vb. şirketler kurulmuş, savunma sanayii yatırımları hız kazanmıştır. Özal döneminin en önemli gelişmeleri arasında Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (SAGEB) ile Türk Silahlı Kuvvetleri'ni Güçlendirme Vakfı (TSKGV) kurulması sayılabilir.

Özal döneminin Türk savunma sanayiinin gelişimine en önemli etkisi 1980'ler öncesinde ithal ikameci bir modele dayanan Türk ekonomisini liberalleştirme çabalarıdır. Bu dönemin bir diğer özelliği ise 1985'te TSK'nın ihtiyaç duyduğu her türlü silah, araç ve gerecin mümkün ve ekonomik olduğu ölçüde Türkiye'de üretilmesini amaçlayan 3238 sayılı Kanununu çıkarılmasıdır. Bu çerçevede Savunma sanayiinin geliştirilmesi ve TSK'nın modernizasyonu amacıyla Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (SAGEB) kurulmuş ve 1989'da Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu dönemin bir özelliği de Türk savunma sanayiini proje temelli olarak kurulan savunma şirketleri ile büyük bir sıçrama gerçekleştirmiş olmasıdır.²⁵

Türkiye'de savunma sanayii alanındaki en önemli gelişmeler 1980'li yılların başından itibaren yaşanmaya başlamıştır. Bu çerçevede savunma sanayiini kapsamlı olarak modernize ve organize etmek amacıyla 1983 yılında "Savunma Donatım İşletmeleri Genel Müdürlüğü" kurulmuş, bir süre sonra bu kuruluş "Savunma Araştırma Geliştirme Başkanlığına" (SAGEB) devir olmuştur. 1985 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin savunma sanayii faaliyetlerini, günün şartlarına uygun bir organizasyon içinde koordine etmek, geliştirmek ve Türkiye'de kendi kendine yeter bir endüstriyel savunma gücüne erişmek amacıyla SAGEB kurulmuştur. SAGEB, daha sonra Savunma Sanayii Müsteşarlığı adı altında faaliyetini sürdürmüştür.²⁶

Silahlı Kuvvetlerin ihtiyaçlarının yurtiçinden karşılanması amacıyla savunma sanayii altyapısını geliştirmeye ağırlık veren çalışmalar sonucunda,

²⁴ Seren, agm., s.207.

²⁵ Seren, agm., s.208.

²⁶ **Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 15'inci Yıldönümünde Savunma Sanayiinin Dünü, Bugünü ve Yarını**, Savunma Sanayii Müsteşarlığı Yayını, Ankara, 2001, s.35.

stratejik öneme sahip savunma sanayii kuruluşları faaliyete geçirilmiştir. “Bu kuruluşların başlıcaları arasında savaş, nakliye ve başlangıç eğitim uçağı ile insansız hava aracı üreten TAI, uçak motoru üreten TEI, paletli zırhlı araç üreten FMC-NUROL, tekerlekli zırhlı araç üreten OTOKAR, frekans atlamalı ve elektronik harbe karşı korumalı telsiz ailesi üreten MARCONI Komünikasyon, Stinger ve muhtelif çok namlulu roket sistemi üreten ROKETSAN, F-16 uçakları için elektronik harp sistemi üreten MİKES, uç boyutlu mobil radar üreten THOMSON-TEKFEN Radar, 6x6 tekerlekli zırhlı araç ve taret üreten NUROL Makine, komuta-kontrol-muhabere sistemleri üreten AYESAŞ ile mikro elektronik, elektro-optik ve güdüm sistemleri üreten ASELSAN’ı ve daha birçok firmayı saymak mümkündür.”²⁷

Savunma Sanayii Müsteşarlığı, üstlenmiş olduğu faaliyetler çerçevesinde millî savunma ihtiyaçlarını ön planda tutarak, Türkiye’nin mevcut sanayi potansiyelinin değerlendirilmesiyle, özel sektörün azami düzeyde iştirak edeceği, teknolojik yeniliklere uyumlu ve bu yeniliklerin kaynağı olabilecek millî bir savunma sanayii geliştirmeyi en önemli hedefi olarak görmektedir. Türk Savunma Sanayii’nin hâlihazır imkan ve kabiliyetlerinden yararlanılarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaçlarının mümkün olan azami ölçüde yurt içinden karşılanması hedefi doğrultusunda, savunma sanayiinin en ideal yapılanmaya ulaştırılmasına, kaynak, zaman ve personel tasarrufunun en üst seviyeye yükseltilebilmesine yönelik çalışmalara öncelik verilmektedir. Böylece bir yandan Silahlı Kuvvetlerin silah, araç ve gereç ihtiyacı herhangi bir dış tehdide maruz kalmadan yurt içinden karşılanabilecek, diğer yandan ise Silahlı Kuvvetlerin modernizasyon ihtiyacı ekonomi ve sanayiye en yüksek katkıyı sağlayabilecek şekilde gerçekleştirilecektir.²⁸

Modern savunma sanayinin geliştirilmesi ve Türk ordusunun modernize edilmesi amacıyla 7 Kasım 1985 tarihinde 3238 Sayılı Kanun ile Savunma Araştırma Geliştirme Başkanlığı (SAGEB) kurulmuştur.²⁹ SAGEB, 1989 yılında SSM adı altında yeniden yapılandırılmıştır. 1985 Kasım ayında oluşturulan Savunma Sanayii Fonu ve buna paralel olarak kurulan Savunma Sanayii Destekleme ve Geliştirme İdaresi, savunma sanayiine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu yapılaşma ile önce yılda 1 milyar dolarlık, sonra 500

²⁷ Yalçın Burçak, “Savunma Sanayii Müsteşarlığı Projeleri Çerçevesinde Türk Savunma Sanayii”, **Savunma Sanayiindeki Teknolojik Gelişmeler Sempozyumu, Bildiriler Kitabı**, 5-6 Haziran 1997, Ankara, s.25.

²⁸ **Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 15nci**, s. 25.

²⁹ **Resmi Gazete**, Sayı 18927, 13.11.1985

milyon dolarlık bir fonun savunma sanayiine aktarılması planlanmıştır. Daha sonra Milli Savunma Bakanlığı içinde Savunma Sanayii Müsteşarlığı olarak örgütlenen bu kuruluş, Ekim 1990 tarihi itibarı ile 3 trilyon 826 milyarlık gelir sağlamış, bunun yaklaşık %32'sini (1 trilyon 224 milyar TL.) savunma sanayiine aktarmıştır.³⁰

3238 sayılı Kanun ve bu Kanunda değişiklik yapan 390 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Savunma Sanayi Yüksek Koordinasyon Kurulu ve Savunma Sanayi İcra Komitesi gibi üst karar organları ile birlikte, bu organların aldığı kararları uygulayıp takip edecek bir yürütme organı olan Savunma Sanayii Müsteşarlığıdır.”³¹

Savunma Sanayii Yüksek Koordinasyon Kurulu, planlama ve koordinasyon sağlama görevlerini yerine getirmekte ve Savunma Sanayii Destekleme Fonundan tedariki öngörülen silah, araç ve gerecin tedarik şeklini tespit etmektedir. Kurul, aynı zamanda Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan strateji doğrultusunda, planlama ve koordinasyonun sağlanmasını takip etmek, düzenleyici direktifler vermek ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan stratejik hedef planına uygun silah, araç ve gereçleri temin etmekle görevlidir.³²

1985 yılında Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nın kurulması, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonu ve Türkiye'de modern bir savunma sanayii altyapısının oluşturulması için çok önemli bir adımdır. SSDF ile yıllık geliri yaklaşık bir milyar dolara ulaşan sürekli ve istikrarlı bir kaynağın kullanılması suretiyle, Silahlı Kuvvetlerin silah, araç ve gereç ihtiyacı yerli sınaî imkânlarıyla karşılanmaya başlanmıştır.

SSM tarafından gerçekleştirilen önemli projeler şunlardır; “Zırhlı muharebe araçları, F-16 elektronik harp sistemleri, telsiz sistemleri, mobil radarlar, komuta-kontrol muhabere sistemleri, hafif nakliye uçakları, genel maksat ve taarruz helikopterleri, tekerlekli taktik araçlar, denizde ikmal gemisi, firkateynler, çok namlulu roket sistemleri, insansız hava araçları, başlangıç eğitim uçakları, deniz eğitim uçakları, uçaksavar topları yedek parçaları, test cihazları tedarik edilerek silahlı kuvvetlerimizin kullanımına sunulmuştur.”³³

³⁰ Cumhuriyet, 2 Ocak 1991.

³¹ Ekrem Kadioğlu, “Geçmişte ve Gelecekte Türk Savunma Sanayiinin Geliştirilmesi İçin Hedeflenmesi Gereken Politikalar”, *Savunma ve Havacılık Dergisi*, C 14, S 81, 2000, s.62.

³² Hasan Ali Türkaslan, *Klasik Kamu Gelirleri ile Fon Gelirlerinin Mukayesesi ve Savunma Sanayii Destekleme Fonunun Bu Açından Değerlendirilmesi*, SSM Yayını, Ankara, 1994, s.158.

³³ Fikret Ülger, *Türk Savunma Sanayii*, TOBB Yayını, Ankara, 1997, s.47.

Savunma Sanayii Müsteşarlığı bünyesinde 2010 yılından itibaren kritik teknolojilerin ve tasarımların yurt içinden karşılanması hedefi doğrultusunda yurt içindeki ana yüklenicilerin sorumluluğunda özgün tasarım programları geliştirilmeye başlanmıştır. SSM'nin 2012-2016 Stratejik Planı'nda vizyonu, Türkiye'yi savunma ve güvenlik teknolojilerinde üstünlük kazandırmak olarak belirlenmiştir. SSM, 2018 yılında yeni bir yapılanmaya gitmiş ve "Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı olarak teşkilatlanmıştır.³⁴

Türkiye'deki savunma sanayi sektöründe ileri teknolojiye geçişte faaliyet gösteren şirketler, altı farklı ana grupta incelenebilir. Bunlardan birincisi, askerî üretim birimleridir. Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı, doğrudan askerî üretim birimleri olarak faaliyet gösteren Hava İkmal Bakım Merkezleri, Askerî Tersaneler ve Ağır Bakım Fabrikaları bu gruba dâhildir. İkinci olarak, ülkemizde faaliyet gösteren savunma sanayii kuruluşları ve MKEK'ye bağlı şirketleri gelmektedir. Bunlar, Türkiye'de faaliyet gösteren ve hisseleri devlete ait olan kamu iktisadi teşekkülleridir. Üçüncüsü, vakıf şirketleridir. TSK'yı Güçlendirme Vakfı'na ait, bu maksatla özel kanun veya kararnemelerle kurulan ve hisselerinin tamamı veya büyük çoğunluğu vakıf tarafından kontrol edilen savunma şirketleridir. Bunun örnekleri ASELSAN, HAVELSAN, ROKETSAN, ASPİLSAN ve diğerleridir. Dördüncüsü, millî sermayeli şirketlerdir. Tamamıyla millî sermayeye dayalı, Türkiye'de konuşlanmış ve varlığını Türkiye ile varsayan, Türkiye'de tescilli millî şirketlerdir. ROKETSAN, STFA Savronik, Kale Kalıp, OTOKAR, İbrahim Örs, Sedef Gemi gibi şirketler bu gruba dahildir. Beşincisi yabancı iştiraklerdir. Bunlar, Türkiye'de tescil edilmiş yabancı ortaklı, ama içinde Türk sermayedarı da bulunabileceği şirketlerdir. Bunlara örnek olarak TEI, TAI, FMC Nurol, FNSS ortaklığı gösterilebilir. Savunma sanayimiz içerisinde faaliyet gösteren altıncı grup firmalar topluluğu ise yabancı şirketlerdir. Bunlar yabancı ortaklı veya grup stratejik hedefleri itibarıyla, çıkarlarını Türkiye'ye doğrudan satış yapmak üzere düşünen şirketlerdir.³⁵

2000 yılından sonra Türk Savunma Sanayii'nde yeni bir dönem başlamıştır. 2001 yılında üniversiteler, araştırma kurumları ve üretim

³⁴ Resmi Gazete, Sayı 30479, 15.07.2018

³⁵ Faruk Aga Yarman, **Türk Savunma Sanayi Temel Sorun, Seçenek ve Çözümleri**, Ankara, 2002, s.8-9.

sektörleri arasındaki iş birliğini geliştiren bir Teknoloji Geliştirme Bölgesi anlaşması yapılmış, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyon ihtiyaçları doğrultusunda Ar-Ge projelerine odaklanılmıştır. Kurumlar vergisinde %90 indirim ve arazi yatırımlarına % 50'ye kadar katkı sunulmuş ve teşvikler ve hükûmetin desteği ile 2002-2020 yılları arasında yerleşme oranı %20'den %65'e yükselmiştir. 2002 yılında yaklaşık 5,5 milyar Dolarlık bütçeye sahip 66 Türk savunma projesi varken, 2020 yılı itibarıyla 60 milyar Dolarlık bütçeyle 600'den fazla projeye ulaşılmıştır.³⁶

*Dünyanın en fazla savunma sanayii üretimi gerçekleştiren ilk 100 savunma sanayii firmasının cirosu, "Dünya Savunma Sanayi Cirosu" olarak kabul edilmektedir. 2017 yılı için bu firmaların cirolarının toplamı, %2,9 artış ile 375,46 milyar Dolar olmuştur. Bu veriler her yıl yayınlanan dünyanın 100 büyük savunma ve havacılık sanayii firmaları listesinde yer almaktadır. Dünyanın en büyük 100 savunma sanayii firması arasında ilk 5 sırada 4 Amerikan ve 1 İngiliz firması yer almaktadır. Güney Kore 7 firması ile listede yer alırken, Türkiye'den 2017 yılında 4 firma listeye girmeyi başarmıştır. Bu firmalarımız; ASELSAN A.Ş., TAI A.Ş., ROKETSAN AŞ ve STM A.Ş.'dir. Bu sıralamada 2020 yılı itibarı ile Türk şirketi sayısı 7'ye yükselmiştir. ASELSAN A.Ş. 48'inci sırada, TUSAŞ 16 basamak ilerleyerek 53'üncü sırada, BMC 89'uncu sırada, ROKETSAN 91'inci sırada, STM A.Ş. 92'nci sırada yer alırken, HAVELSAN 99'uncu sıradan ve FNSS'de 98'inci sıradan ilk kez listeye girme başarısı göstermiştir. SaSaD tarafından hazırlanan rapora göre Türk savunma ve havacılık sanayii sektörü tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen satışlar 10 milyar 884 milyon 81 bin 347 Dolar, ihracat 3 milyar 68 milyon 519 bin 809 Dolar, ithalat 3 milyar 88 milyon 465 bin 821 Dolar ve Ar-Ge harcamaları 1 milyar 672 milyon 52 bin 468 Dolar olarak gerçekleşmiştir. Sektörün 2019 yılındaki toplam istihdamı ise 73 bin 771 bir kişi olarak gerçekleşmiştir.*³⁷

Millî savunma sanayiinin geliştirilmesi, yeni harp sanayii dallarının kurulması, harp silah araç ve gereçlerinin satın alınması suretiyle, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin savaş gücünü artırmaya yönelik tedbirlerin barış zamanından itibaren alınmasını ön gören vakıf, günümüze kadar faaliyetlerini artarak sürdürmektedir.

³⁶ Hüsnü Özlü, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Yükselen Gücü, Türk Savunma Sanayii, (1922-2022)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2023, Ankara, s.537-538.

³⁷ Age., s. 542-543.

SONUÇ

Türkiye'nin sahip olduğu coğrafya, stratejik ve jeopolitik konum, güçlü bir silahlı kuvvetlere sahip olmayı zorunlu kılmaktadır. Orta Doğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Doğu Akdeniz gibi dünyanın siyasi, ekonomik ve sosyal olarak en dengesiz bölgelerinin tam ortasında bulunan Türkiye, güçlü ve caydırıcı bir savunma konseptine sahip olmak durumundadır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve Truman Doktrini ve Marshall Planları ile hızlanan askerî yardım sürecinde Türkiye, savunma sanayiini ihmal etmiş ve cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren açılan fabrika ve tesisler ya kapanmış, ya da faaliyet alanını değiştirmiştir. Atatürk döneminde denizaltı yapan, uçak sanayiinin alt yapısını kuran, 1950'li yıllarda Danimarka başta olmak üzere dış ülkelere uçak satma girişiminde bulunan Türkiye'de savunma sanayii durma noktasına gelmiştir. Bu olumsuzluğun ilk belirtileri de Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında hissedilmiş ve Türkiye bu tarihten itibaren savunma sanayii alanında kendini yenileme adına birçok adım atmaya başlamıştır.

1980li yıllarda modern savunma sanayii hamleleri atılmış SSM bünyesinde birçok proje gerçekleştirilmiştir. 2000'li yıllardan itibaren hızlanan modernizasyon programları kapsamında Türkiye'de savunma sanayii alanında çok önemli adımlar atılmıştır.

Özellikle bu süreçte sadece yurt içi değil yurt dışına da önemli projeler üreten ve satan savunma sanayii kuruluşları alanda nitelikle şirketler arasına girmiştir. ASELSAN; Hollanda'ya "kaideye monteli stinger sistemi", Pakistan'a askerî telsiz satışı, ROKETSAN; Birleşik Arap Emirlikleri'ne ve Malezya'ya zırhlı araç satışı, YONCA-ONUK Tersanesi; Pakistan'a sahil güvenlik botu, HAVELSAN; Güney Kore'ye hareketli pilot eğitim simülâtörü, OTOKAR; Orta Doğu ülkelerine taktik tekerlekli zırhlı araç ihracatı yapmaktadır.

2004 yılı içerisinde başlatılan "Millî Gemi Projesi", "İnsansız hava araçları geliştirme projesi" (İHA) ve "taarruz helikopteri için görev bilgisayar geliştirme projesi" önemli atılımlardır.

Türk savunma sanayi harcamaları 2007-2016 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde ortalama %9,7 bir artış göstermiştir. Türkiye'nin 2016 yılı savunma harcamaları 14,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türk savunma sanayii, 2002 yılından sonra 14 yılda proje sayısını 10'a katlayarak, insansız hava aracı, tank, helikopter, roket gibi araçları üreterek hem dışa bağımlılığı azalttı hem de dünyanın ilk 100 firması arasına girmeyi

başarmıştır. Yatırım ve projeleri artırıp dışa bağımlılığı en aza indiren savunma sanayiine 2002 yılına kadar toplam 5,5 milyar Dolar harcanırken 2018 yılında bu rakam 60 milyar Dolara ulaşmıştır. Savunma ihtiyaçlarını yurt içinden karşılama oranı 2002 yılında %25 seviyesindeyken bu oran 2018'e gelindiğinde %60'a ulaşmış, sektörün üretim gücü de 2012 yılında 1,3 milyar Dolar iken 2018'de miktar 6 milyar Dolara yükselmiştir.³⁸

Türkiye, dünyanın en kritik bölgelerinden birinde değişik tehditlere karşı görev yapan silahlı kuvvetlerinin, üst seviyede ve sürekli modernizasyonunu teminat altına almak amacı ile 1980'li yıllardan itibaren daha önce benzeri görülmemiş bir kararlılıkla, modern bir savunma sanayii alt yapısı oluşturma programını yürürlüğe koymuştur. Türkiye, dünyada ve bölgesinde güçlü, dünya ile her alanda bütünleşen, kendisine saygı duyulan, kendine güvenen, özellikle askerî alanda ağırlığı ve etkinliği ile bölgesinde barış ve istikrarın güvencesi olan, dostluğu ve iş birliği aranan bir ülkedir. Türkiye'nin içinde bulunduğu stratejik konumu, TSK'nın modernizasyon faaliyetlerini güçlü demokrasi, güçlü ekonomi ve güçlü savunma hedeflerinin korunması açısından çok önemli kılmaktadır.

³⁸ Age., s. 520.

KAYNAKÇA

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010.

Burçak, Yalçın, “Savunma Sanayii Müsteşarlığı Projeleri Çerçevesinde Türk Savunma Sanayii”, **Savunma Sanayiindeki Teknolojik Gelişmeler Sempozyumu, Bildiriler Kitabı**, 5-6 Haziran 1997, Ankara.

Çavdar, Tefik, “Demokrat Parti”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Erhan, Çağrı, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

Eroğul, Cem, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Belge Yayınları, İstanbul, 1990.

Ghee, George MC., **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.

Goloğlu, Mahmut, **Millî Şef Dönemi (1939-1945)**, Kalite Matbaası, Ankara, 1974.

Gök , Orhan, “Millî Harp Sanayimiz”, **MKEK Dergisi**, S 12, Aralık 1976.

Gönlübol, Mehmet, Haluk, Ülman, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969.

Kadıoğlu, Ekrem, “Geçmişte ve Gelecekte Türk Savunma Sanayisinin Geliştirilmesi İçin Hedeflenmesi Gereken Politikalar”, **Savunma ve Havacılık Dergisi**, C 14, S 81, 2000.

Özlu, Hüsnü, “Türkiye’de Savunma Sanayi Gelişim Tarihi İçinde Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumunun Kuruluş Dönemi Faaliyetlerinin Analizi”, **Savunma Bilimleri Dergisi** Mayıs 2019, C 18, S 1.

Özlu, Hüsnü, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Yükselen Gücü, Türk Savunma Sanayii, (1922-2022)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2023, Ankara.

Öztürk, A. Turan “Türk Savunma Sanayisinin Gelişimi ve Moral Yönü”, **1’inci Sistem Mühendisliği ve Savunma Uygulamaları Sempozyumu Bildirileri**, 12-13 Ekim 1995, Ankara.

<https://www.tskgv.org.tr/tr/hakkimizda/tarihçe> (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2023)

Cumhuriyet, 2 Ocak 1991.

Cumhuriyet, 21 Ocak 1976.

Milliyet, 13 Şubat 1976.

Resmi Gazete, Kanun No: 5591, 15.03.1950, s.18093.

Sarıca, Murat, Erdoğan Teziç, Özer Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975.

Seren, Merve, “Genişleme ve Yükseliş, 1974’ten Günümüze Türk Savunma Sanayii”, **Savunma Politikalarına Giriş**, SETA Yayını, Ankara, 2021.

Savunma Sanayii Müsteşarlığı, 15’inci Yıldönümünde Savunma Sanayinin Dünü, Bugünü ve Yarını, SSM Yayını, Ankara, 2001.

Sander, Oral, **Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)**, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2016.

Türkaslan, Hasan Ali, **Klasik Kamu Gelirleri ile Fon Gelirlerinin Mukayesesi ve Savunma Sanayii Destekleme Fonunun Bu Açından Değerlendirilmesi**, SSM Yayını, Ankara, 1994.

Uslu, Nasuh, **Türk-Amerikan İlişkileri**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.

Ülger, Fikret, **Türk Savunma Sanayii**, TOBB Yayını, Ankara, 1997.

Yarman, Faruk Aga, **Türk Savunma Sanayi Temel Sorun, Seçenek ve Çözümleri**, Ankara, 2002.

EKLER

EK-1

Ankara, Türkiye
5 Haziran 1964Gizlidir

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CZML ÇERÇEL ARŞİVİ	
Yer:	No 4/2-2
Yıl:	No
Doğru:	No
Filet:	No 5464-6

Sayın Bay Başbakan,

Türkiye Hükümetinin, Kıbrıs'ın bir kısmını askerî kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmak hususunda karar vermeyi tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare vasıtasıyla sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber beni ciddi surette endişelendirmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki, geniş çapta neticeler tevhit edebilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından takip edilmesini, Hükümetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile kabili telif addetmiyorum . Benim görüşlerimi öğrenmek üzere kararınızı bir kaç saat tehir etmiş olduğunuzu Büyükelçi Hare bana bildirdi. Sizden şahsen sorarım : yıllar boyunca Türkiyeyi en sağlam şekilde desteklediğini ispat etmiş olan Amerika gibi bir müttefike, Hükümetinizin, geniş neticeleri olan tek taraflı bir kararı bildirmesinin doğru olduğuna hakikaten inanıyor musunuz Binaenaleyh, böyle bir harekete girişilmeden önce Birleşik Devletleri ile tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmeniz sizden evvelâ rica etmeliyim.

1960 tarihli Garanti Andlaşması ahkâmı gereğince böyle bir müdahalenin meşru olduğu kanaatinde bulunduğunuz intibaidayım. Bununla beraber, Türkiye'nin bahiskonusu müdahalesinin, Garanti Andlaşmasıyla sarahaten men'edilen bir hal suretini, yani Ada'nın bir nevi taksimini gerçekleştirmek için yapılmış olacağı hususunda ^{li kanaatimiz} ~~mutabık kaldığımız~~ dikkatinizi çekmek zorundayım. Ayrıca sözkonusu Andlaşma ,garantör Devletlerin aralarında danışmalarını emirlerdir. Birleşik Amerika, bu durumda danışma imkânlarının hiç bir suretle tüketilmediği ve dolayısıyla tek taraflı harekete geçmek hakkının mahfuz tutulduğunun henüz ileri sürülemediği kanaatindedir.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK SAVUNMA SANAYİİNİN GELİŞİM
SÜRECİNİN DEĞERLENDİRMESİ

- 2 -

4/2-3
5464-3

Bay Başbakan, NATO vecibelerine de dikkat nazarınısı celbetmek zorundayım. Kıbrıs'a vaki olacak türk müdahalesinin, Türk-Yunan kuvvetleri arasında askerî bir çatışmaya müncer olacağı hususunda zihninizde en ufak bir tereddüt olamaz. Dışişleri Bakanı Rusk, La Haye'de yapılan son NATO Bakanlar Konseyi toplantısında Türkiye ile Yunanistan arasında bir harbi " kelimenin tam manasıyla düşünülemez" olarak telakki edilmesi gerektiğini beyan etmişti. NATO'ya katılmak, esasî icabı olarak NATO memleketlerinin birbirleriyle harp etmeyeceklerini kabul etmek demektir. Almanya ve Fransa, NATO'da müttefik olmakla yüzyıllık muhasemat ve düşmanlıklarını görmüşlerdir; aynı şeyin Yunanistan ve Türkiye'den de beklenmesi gerekir. Ayrıca, Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askerî bir müdahale mesel doğrudan doğruya Sovyetler Birliğinin de dahil olmasına yol açabilir. NATO müttefiklerinizin tam ve muvafakatlari olmadan Türkiyenin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesi karşısında Türkiyeyi müdafaa etmek mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.

Ayrıca, Bay Başbakan, Birleşmiş Milletler Üyesi olmak hasebiyle Türkiye'nin vecibeleri de beni düşündürmektedir. Birleşmiş Milletler sulhu korumak için Ada'da kuvvet bulundurmaktadır.

✓